

Łukasz Żarnowiec^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0001-7873-677X>

Wyznaczanie statutu rzeczowego rzeczy ruchomych w stosunkach polsko-ukraińskich

Abstract: The Agreement of May 24, 1993 between the Republic of Poland and Ukraine on legal assistance and legal relations in civil and criminal matters, apart from Article 34 (1), does not contain conflict of laws rules relevant to property law relations and possession of movable property. Then again, due to the ease of transporting movables between countries, the universality and much lower extent of formalization of the trade in them, difficulties in determining their owner or persons entitled under other property rights, susceptibility to actual dispositions not based on the will of the owner, and on the other hand, far-reaching differences in the way their legal regime is regulated in the substantive law of various countries, many practical problems arise. The solution to these problems requires first that the applicable law is determined. The probability of the occurrence of this type of issues in Polish-Ukrainian relations has recently intensified because of mass migration of people from Ukraine to Poland, which is accompanied by the transfer of movable items across the state border on an unprecedented scale. Given the lack of appropriate regulations in the provisions of the 1993 legal assistance agreement, Polish and Ukrainian courts must apply domestic conflict of laws rules relevant to proprietary matters. Differences between these rules may result in the application of substantive norms belonging to different legal systems, which poses the risk of forum shopping.

The article analyses the methods of determining the law applicable to property law relations and possession of movable property in Polish-Ukrainian relations against the backdrop of Polish and Ukrainian conflict of laws rules, the similarities and differences between them, the problems emerging from the differences in the substantive property law of both countries, and the means of overcoming them. It also includes a proposal to supplement the legal assistance agreement of 1993 with uniform conflict of laws rules

^{a)} Dr hab., prof. UKSW, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

for determining the law applicable to proprietary rights in movable property, modeled on selected solutions taken from Polish and Ukrainian national laws.

Keywords: proprietary rights — applicable law — conflict rules — change of the applicable law — open state of facts — closed state of facts — adaptation

1. Uwagi wprowadzające

Umowa z dnia 24 maja 1993 r. między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych¹, na podobieństwo innych podpisanych przez nasze państwo umów bilateralnych o pomocy prawnej, poza dotyczącym formy czynności prawnych art. 34 ust. 1², nie zawiera norm kolizyjnych miarodajnych dla stosunków prawnorzeczowych i posiadania rzeczy ruchomych³. W obszarze prawa rzeczowego ogranicza się ona do wyznaczenia w art. 32 prawa właściwego i jurysdykcji krajowej dla stosunków prawnych dotyczących nieruchomości, odwołując się w tym aspekcie do powszechnie respektowanej zasady właściwości *legis rei sitae*. Tymczasem to właśnie w przypadku rzeczy ruchomych — ze względu na łatwość ich przemieszczania między obszarami państw, powszechność i znacznie niższy stopień sformalizowania obrotu nimi, trudności w ustaleniu ich właściciela czy też osób uprawnionych z tytułu innych praw rzeczowych, podatność na dyspozycje faktyczne nieoparte na woli właściciela, a jednocześnie daleko idące różnice w sposobie ich regulacji w prawie merytorycznym poszczególnych państw — powstaje najwięcej problemów praktycznych, których rozwiązanie wymaga ustalenia prawa właściwego. W ostatnim czasie, w związku z inwazją Rosji na Ukrainę, problemy te uległy spotęgowaniu na skutek masowej migracji ludności⁴, której towarzyszy przemieszczanie

¹ Dz.U. 1994, nr 96, poz. 465 z późn. zm. [dalej: Umowa z 1993 r.].

² Zgodnie z wyrażoną tam normą kolizyjną, miarodajną także dla dotyczących rzeczy ruchomych czynności prawnych należących do zakresu zastosowania statutu rzeczowego, forma czynności prawnej podlega prawu tej Umawiającej się Strony, które właściwe jest dla samej czynności. Wystarczy jednak zachowanie formy przewidzianej przez prawo tej Umawiającej się Strony, na której terytorium czynność zostaje dokonana.

³ J. Górecki, *Prawa rzeczowe przysługujące obywatelom Ukrainy na tle obowiązujących w Polsce norm kolizyjnych*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2023, T. 32, s. 32.

⁴ Zjawisko to na mniejszą skalę było obserwowane także już wcześniej, mając wówczas jeszcze podłoże wyłącznie ekonomiczne — S. Lipiec, *Polish-Ukrainian Legal Services: A Sociological and Legal Study*, „Access to Justice in Eastern Europe” 2021, vol. 4, s. 26.

przez granicę państwową, na niespotykaną dotychczas skalę, rzeczy ruchomych — nie tylko przedmiotów osobistych, lecz także pojazdów, narzędzi pracy czy też towarów. Wobec braku stosownej regulacji w przepisach umowy o pomocy prawnej z 1993 r. sądy polskie i ukraińskie stają przed koniecznością stosowania w tej kategorii spraw własnych norm kolizyjnych p.p.m.⁵ To właśnie ujawniające się na tym tle problemy wraz z propozycją odnośnie do sposobów ich przewyciężenia, w tym także sugestią odpowiednich zmian w przepisach Umowy z 1993 r., będą przedmiotem rozważań zawartych w niniejszym artykule.

2. Wyznaczanie statutu rzeczowego rzeczy ruchomych w prawie prywatnym międzynarodowym polskim i ukraińskim

a) Kwalifikacja rzeczy jako nieruchomości lub rzeczy ruchomej

W związku z brzmieniem art. 32 Umowy z 1993 r.⁶ w rozważaniach nad poszukiwaniem prawa właściwego dla stosunków prawnorzeczowych i posiadania w odniesieniu do rzeczy ruchomych należy wyjść od rozróżnienia nieruchomości, objętych zakresem wyrażonej tam konwencyjnej normy kolizyjnej, oraz niebędących nieruchomościami dóbr, dla których statutu rzeczowego sądy polskie i ukraińskie zmuszone są poszukiwać za pośrednictwem nieujednoliconych krajowych norm kolizyjnych prawa prywatnego międzynarodowego. Pojęcie nieruchomości nie ma charakteru uniwersalnego i może być definiowane odmiennie w zależności od systemu prawnego⁷. Dobra uznawane w prawie merytorycznym jednych państw za nieruchomości w innych systemach prawnych są postrzegane

⁵ W przypadku Polski chodzi o normy zawarte w przepisach ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. — Prawo prywatne międzynarodowe (t.j. Dz.U. 2023, poz. 503) [dalej: p.p.m. z 2011 r.], natomiast w przypadku Ukrainy — ustawa Nr 2709-IV z dnia 23 czerwca 2005 r. o prawie prywatnym międzynarodowym (Dziennik Urzędowy Rady Najwyższej Ukrainy z 2005 r., nr 32, art. 422 z późn. zm.) [dalej: UkrU].

⁶ Przepis ten poddaje stosunki prawne dotyczące nieruchomości właściwości prawa i sądów tej Umawiającej się Strony, na której terytorium nieruchomość jest położona.

⁷ J.J. Fawcett, J.M. Carruthers, P. North, *Cheshire, North & Fawcett Private International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2008, s. 1193.

jako rzeczy ruchome albo części składowe innych nieruchomości⁸. Przykładów odmiennych sposobów rozumienia pojęcia nieruchomości dostarcza porównanie art. 181 k.c.Ukr.⁹ oraz art. 46 k.c.

Artykuł 32 Umowy z 1993 r., wyznaczając prawo właściwe oraz jurysdykcję krajową dla stosunków prawnych dotyczących nieruchomości, nie definiuje na swoje potrzeby tego pojęcia, nie zawiera wyraźnych wskazań odnośnie do sposobu jego rozumienia ani też nie wskazuje prawa właściwego dla kwalifikacji danej rzeczy jako nieruchomości albo rzeczy ruchomej¹⁰. W odróżnieniu od wielu współczesnych ustaw kolizyjnych¹¹ nie czyni tego także polska ustawa z 2011 r. Za to ustawa ukraińska w art. 38 ust. 2 poddaje kwalifikację danej rzeczy jako nieruchomości bądź ruchomości (podobnie jak i inne sposoby klasyfikacji rzeczy) prawu państwa jej położenia, co — jak wskazano — stanowi przejaw tendencji niemal powszechnie przyjmowanych w tej mierze we współczesnym prawie prywatnym międzynarodowym. Metodę tę — akceptowaną, pomimo

⁸ Na problemy towarzyszące kwalifikacji określonych rzeczy jako nieruchomości bądź rzeczy ruchomych w obszarze międzynarodowego prawa spadkowego na tle ustawy ukraińskiej zwraca uwagę I. Dikowska, *Laws Applicable to Succession Relations under Ukrainian Private International Law: Current State and Perspectives*, „Journal for Legal & Social Studies in South East Europe” 2018, vol. 7, s. 367—368.

⁹ Zgodnie z art. 181 ust. 1 k.c.Ukr. do nieruchomości zalicza się działki gruntowe oraz znajdujące się na nich przedmioty, których nie można przenieść bez ich uszkodzenia lub zmiany ich zakładanego przeznaczenia. Ustawa może rozszerzyć reżim nieruchomości także na statki powietrzne i morskie, statki żeglugi śródlądowej, obiekty kosmiczne i inne rzeczy, do których prawo jest przedmiotem państwowej rejestracji. Z kolei za rzeczy ruchome uważa się te, które można swobodnie przemieszczać w przestrzeni (art. 181 ust. 2 k.c.Ukr.).

¹⁰ Umowa z 1993 r. czyni to natomiast na potrzeby wyznaczenia prawa właściwego dla dziedziczenia. Zgodnie z art. 37 ust. 1 statutem spadkowym, gdy chodzi o dziedziczenie mienia ruchomego, jest prawo ojczyście spadkodawcy z chwili jego śmierci. Prawo właściwe dla dziedziczenia nieruchomości stanowi natomiast, stosownie do art. 37 ust. 2, prawo państwa jej położenia. Stosownie do art. 37 ust. 3 o tym, czy rzecz wchodząca w skład spadku jest ruchomością czy nieruchomością, rozstrzyga prawo tej Umawiającej się Strony, na której terytorium rzecz ta się znajduje.

¹¹ Por. np. art. 94 ustawy belgijskiej z 2004 r. o prawie prywatnym międzynarodowym [dalej: BelgU]; art. 34 ustawy Liechtensteinu z 1996 r. o prawie prywatnym międzynarodowym [dalej: LiechtU]; art. 1276 ust. 2 kodeksu cywilnego armeńskiego z 1998 r. [dalej: KC arm.]; art. 1119 ust. 2 kodeksu cywilnego białoruskiego z 1998 r. [dalej: KC biał.]; § 31 ust. 2 ustawy austriackiej z 1978 r. o prawie prywatnym międzynarodowym [dalej: AustrU]; art. 1107 ust. 2 kodeksu cywilnego Kazachstanu z 1999 r.; § 153 ust. 2 ustawy estońskiej z 2002 r. o prawie prywatnym międzynarodowym [dalej: EstU]; art. 25 kodeksu cywilnego Kataru z 2004 r. [dalej: KC Kataru]; art. 20 ust. 2 ustawy Republiki Azerbejdżanu z 2000 r. o prawie prywatnym międzynarodowym [dalej: AzerU]; § 69 ust. 1 ustawy czeskiej z 2012 r. o prawie prywatnym międzynarodowym; art. 3536 kodeksu cywilnego Luizjany. Księga I: Konflikty praw z 1991 r. [dalej: KC Luizjany]; art. 17 kodeksu cywilnego algierskiego z 1975 r. [dalej: KC alg.].

braku wyraźnego rozstrzygnięcia przez krajowego ustawodawcę, także na tle polskiej ustawy z 2011 r.¹² — należy uznać za miarodajną również dla potrzeb kwalifikacji dokonywanej pod rządami art. 32 Umowy z 1993 r.¹³ Zatem o uznaniu danej rzeczy za nieruchomość, a w konsekwencji zastosowaniu wyrażonej tam normy kolizyjnej, zadecyduje prawo państwa, na którego terytorium rzecz ta jest położona.

b) Wskazanie prawa właściwego dla rzeczy ruchomych

W prawie prywatnym międzynarodowym dominującą rolę, gdy chodzi o wyznaczanie statutu rzeczowego, odgrywa współcześnie łącznik miejsca położenia przedmiotu praw rzeczowych i posiadania¹⁴. Znacznie rzadziej spotkać można natomiast rozwiązanie posługujące się rozpowszechnioną w przeszłości metodą¹⁵, uzależniającą sposób poszukiwania prawa właściwego od kategorii rzeczy, zgodnie z którą w odniesieniu do nieruchomości należy stosować prawo państwa ich położenia, podczas gdy rzeczy ruchome (bądź ich wybrane kategorie)¹⁶, zgodnie z zasadą *mobilia personam sequuntur*, podlegają, jako statutowi rzeczowemu, prawu wskazanemu za pośrednictwem łącznika personalnego osoby uprawnionej¹⁷.

¹² J. Górecki, w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20B, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2015, s. 957.

¹³ J. Górecki, *Prawa rzeczowe...*, s. 35.

¹⁴ J. Kosik, *Zagadnienia prawa rzeczowego w prawie prywatnym międzynarodowym z 1965 r.*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Wrocław, 1976, s. 30; F. Vischer, *Internationales Privatrecht*, Helbing & Lichtenhahn, Basel—Stuttgart, 1971, s. 652; H. Köhler, *Internationales Privatrecht*, Springer Verlag, Wien—New York, 1966, s. 110; J. Górecki, *Prawa rzeczowe i posiadanie w projekcie ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego”, vol. VII, A.D. MMIX, s. 7—8; Ch. Wendehorst, in: *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Hrsg. J. von Hein, Bd. 11, C.H. Beck, München, 2015, s. 177; F. Kienle, *Internationales Privatrecht*, Verlag Franz Vahlen, München, 2010, s. 114. Co do systemów prawnych państw kręgu kultury prawnej *common law* zob. E.B. Crawford, J.M. Carruthers, *International Private Law in Scotland*, W. Green, Edinburgh, 2006, s. 507, 511.

¹⁵ W. Ludwiczak, *Międzynarodowe prawo prywatne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1961, s. 82.

¹⁶ Przykładowo art. 30 ustawy Czarnogóry z dnia 23 grudnia 2013 r. o prawie prywatnym międzynarodowym [dalej: CzarnogóraU] do rzeczy osobistego użytku, znajdujących się w posiadaniu podróznego, każe stosować prawo państwa miejsca jego zwykłego pobytu.

¹⁷ M. Wolff, *Internationales Privatrecht*, Springer, Berlin, 1933, s. 106—107; K. Firsching, *Einführung in das internationale Privatrecht einschließlich der Grundzüge des internationalen Verfahrensrechts*, C.H. Beck, München, 1974, s. 223; J.J. Fawcett, J.M. Carruthers, P. North, *Cheshire...*, s. 1209; E. Drozd, *Nabytie i utrata praw rzeczowych na rzeczy ruchomej w prawie prywatnym międzynarodowym. (Wpływ zmiany*

Za jednolitą właściwością *legis rei sitae* w odniesieniu do wszystkich kategorii rzeczy (nie tylko nieruchomości, lecz także rzeczy ruchomych) przemawiają istotne argumenty. W przeszłości celem jej uzasadnienia odwoływano się do domniemanej woli właściciela wprowadzającego rzecz na określony obszar oraz do porządku publicznego państwa jej położenia¹⁸. Aktualnie bywa ona natomiast tłumaczona przede wszystkim ścisłym związkiem zachodzącym między rzeczą a prawem państwa jej położenia¹⁹. Z racji natury praw rzeczowych istotnego znaczenia nabiera także argument bezpieczeństwa obrotu oraz ochrony uzasadnionych interesów innych osób²⁰. Z uwagi na swój bezwzględny charakter i wynikającą stąd skuteczność *erga omnes* wiążą się one z istotnym stopniem ingerencji w sferę wolności innych uczestników obrotu. Dlatego w poszczególnych porządkach prawnych są ujmowane w zamknięty katalog (*numerus clausus* praw rzeczowych)²¹ i regulowane normami o charakterze *iuris cogens*. Ma to stanowić zabezpieczenie przed nadmierną ingerencją w sferę prawną osób zobowiązanych do poszanowania praw właściciela oraz

miejsca położenia rzeczy na właściwość prawa), nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 1977, s. 5; M. Pazdan, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017, s. 260—261. Warto podkreślić, że wprowadzenie do prawa polskiego reguły *mobilia personam sequuntur* w odniesieniu do ruchomości rozważano jeszcze w okresie prac nad PrPrywM z 1965 r., jako metodę uniknięcia problemów towarzyszących zmianie statutu — J. Fabian, *Miejsce położenia ruchomości w prawie prywatnym międzynarodowym*, w: *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Kazimierza Przybyłowskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków, 1964, s. 57—65. Aktualnie zbliżone do tego modelu rozwiązanie występuje np. w ustawie argentyńskiej, która jedynie nieruchomości i ruchomości o stałym miejscu położenia poddaje właściwości *legis sitae*, natomiast przy wyznaczaniu statutu rzeczowego rzeczy ruchomych, nieposiadających tej cechy, każe kierować się domicylem ich właściciela — J. Samtleben, *Neukodifikation des Internationalen Privatrechts in Argentinien*, „Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts” 2016, Bd. 36, Heft 3, s. 298.

¹⁸ Krytyczną ocenę takiego uzasadnienia przedstawił E. Drozd, *Nabycie i utrata praw rzeczowych...*, s. 5—6.

¹⁹ K. Neumeyer, *Internationales Privatrecht*, Springer, Berlin, 1923, s. 24; F. Vischer, *Internationales...*, s. 652—653; Ch. Wendehorst, in: *Kommentar...*, 2015, s. 182, 188. Co do szczegółowych zalet i wad właściwości *legis rei sitae* jako statutu rzeczowego zob. E. Drozd, *Nabycie i utrata praw rzeczowych...*, s. 6 i n.; J.M. Carruthers, *The Transfer of Property in the Conflict of Laws*, Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 194—228.

²⁰ A.Ch. Ritterhoff, *Parteiautonomie im internationalen Sachenrecht: Entwicklung eines Vorschlags insbesondere für das deutsche Kollisionsrecht unter vergleichender Berücksichtigung des englischen Kollisionsrechts*, Duncker & Humblot, Berlin, 1999, s. 56; F. Kienle, *Internationales...*, s. 114. Krytycznie w kwestii takiego uzasadnienia E. Drozd, *Nabycie i utrata praw rzeczowych...*, s. 7.

²¹ H. Koziol, R. Welser, *Grundriß des bürgerlichen Rechts*, Bd. II, *Sachenrecht, Familienrecht, Erbrecht*, Manz, Wien, 1976, s. 2—3; B. Akkermans, *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*, Intersentia, Cambridge, 2008.

uprawnionych z tytułu innych podmiotowych praw rzeczowych. Skutku tego nie dałoby się jednak osiągnąć bez stworzenia uczestnikom obrotu możliwości łatwego zorientowania się odnośnie do praw rzeczowych przysługujących innym osobom, a także bez wprowadzenia czytelnych domniemań prawnych chroniących dobrą wiarę. To z kolei wymaga zastosowania prostych metod ustalenia właściwości prawa dla stosunków prawnorzeczowych i posiadania, czemu nie sprzyja użycie w charakterze kryteriów podniesionych do rangi łącznika miarodajnej normy kolizyjnej okoliczności odnoszących się do osoby uprawnionej, z reguły trudnych do ustalenia w warunkach zwykłego obrotu.

Właściwość *legis rei sitae* bywa także uzasadniana — jak wskazuje się czasem: niesłusznie²² — dążeniem do zapewnienia wykonalności orzeczeń sądowych w miejscu położenia rzeczy, działaniem na rzecz międzynarodowej harmonii rozstrzygnięć, intuicyjną zgodnością właściwości *legis sitae* z oczekiwaniami stron, pewnością prawa, realizacją interesów gospodarczych państwa lokalizacji rzeczy czy po prostu względami praktycznymi.

Metoda wyznaczania statutu rzeczowego za pośrednictwem łącznika miejsca położenia rzeczy bez względu na jej charakter współcześnie zdecydowanie dominuje na świecie²³. Posługuje się nią tradycyjnie także

²² A.Ch. Ritterhoff, *Parteiautonomie...*, s. 57.

²³ Ch. Wendehorst, in: *Kommentar...*, 2015, s. 182, 188; K. Siehr, *Internationales Privatrecht*, C.F. Müller, Heidelberg, 2001, s. 269. Wśród wielu zob. m.in.: ustawa włoska: art. 51 ustawy włoskiej z 1995 r. o prawie prywatnym międzynarodowym [dalej: WłoskaU]; ustawa belgijska: art. 87 BelgU, z zastrzeżeniem poddania rzeczy w transporcie prawu państwa ich przeznaczenia (art. 88), natomiast środków transportu ujawnionych w publicznych rejestrach — prawu państwa rejestracji (art. 89), a także odrębnych regulacji wyznaczających prawo właściwe dla dóbr kultury (art. 90), papierów wartościowych (art. 91), rewindykacji skradzionych dóbr (art. 92), praw własności intelektualnej (art. 93); ustawa Liechtensteinu: art. 31—37 LiechtU; ustawa słoweńska: art. 18 ust. 1 ustawy słoweńskiej z 1999 r. o prawie prywatnym międzynarodowym, jednak z zastrzeżeniem wyjątku w postaci stosowania do rzeczy w transporcie prawa państwa przeznaczenia (ust. 2), natomiast do środków transportu — prawa państwa ich przynależności (ust. 3); ustawa Stanu Luizjana: art. 3535 KC Luizjany — w odniesieniu do nieruchomości położonych na własnym obszarze, prawa rzeczowe do nieruchomości położonych za granicą przepis ten nakazuje bowiem oceniać na podstawie prawa, które zastosowałby sąd państwa ich położenia oraz art. 3536 KC Luizjany w odniesieniu do ruchomości; ustawa Estonii: § 153 EstU z zastrzeżeniem jednak odrębnej regulacji dla rzeczy w transporcie, gdzie w braku odmiennych ustaleń stron zastosowanie znajduje prawo państwa przeznaczenia (ust. 3), oraz statków i samolotów podlegających wpisowi do rejestru, dla których właściwe jest prawo państwa rejestracji (ust. 4). Jednak w odniesieniu do ochrony praw rzeczowych § 155 EstU pozostawia uprawnionemu wybór między właściwością *legis rei sitae* a prawem siedziby sądu, a w przypadku środków transportu — także państwa rejestracji; ustawa Czarnogóry: art. 26 i 27 CzarnogórU. Jednak stosownie do art. 30, w odniesieniu do rzeczy w transporcie stosować należy prawo państwa ich przeznaczenia, natomiast do rzeczy osobistego użytku, znajdujących się w posiadaniu podróżnych — prawo państwa

polski ustawodawca²⁴. Łącznik *situs rei* uznano za miarodajny tak dla nieruchomości, jak i dla rzeczy ruchomych, pod rządami zarówno art. 6 PrPrywM z 1926 r.²⁵, jak i art. 24 PrPrywM z 1965 r. Obecnie stanowi on podstawowe kryterium przy wyznaczaniu statutu rzeczowego (niezależnie od kwalifikacji rzeczy jako nieruchomości albo rzeczy ruchomej) na tle przepisów ustawy z 2011 r. Zgodnie art. 41 ust. 1 p.p.m. z 2011 r.

miejsca zwykłego pobytu. Szczególnej regulacji poddano również prawa rzeczowe na środkach transportu (art. 31) oraz dobra kultury (art. 33); ustawa Azerbejdżanu: art. 20 oraz 21 AzerU; ustawa białoruska: art. 1119 ust. 1 KC biał., z tym jednak zastrzeżeniem, że zgodnie z art. 1120 powstanie lub wygaśnięcie własności oraz innych praw rzeczowych do rzeczy wskutek czynności prawnej, w braku wyboru prawa przez strony, oceniać należy na podstawie prawa państwa dokonania czynności. Odrębną regulację prawną poświęcono tam również prawom na rzeczach podlegających rejestracji, rzeczach w transporcie oraz prawu właściwemu dla ochrony własności i innych praw rzeczowych na rzeczach ruchomych, do której stosować należy, w zależności od wyboru uprawnionego, *lex rei sitae* albo *lex fori* — art. 1123 ust. 1 KC biał.; ustawa kazachska: art. 1107—1111 KazachU wprowadzają rozwiązania zasadniczo zbieżne z białoruskimi; ustawa armeńska: art. 1276—1279 KC arm. wprowadzają rozwiązania nader zbliżone do białoruskich oraz kazachskich, z tą jednak zmianą, że nie tylko treść i wykonywanie, lecz także ochrona własności i praw rzeczowych podlega tu prawu państwa położenia rzeczy, natomiast nabycie lub utrata własności i innych praw rzeczowych w drodze czynności prawnej podlega — w braku odmiennych ustaleń stron — prawu dla tej czynności właściwemu; ustawa algierska: art. 17 KC alg.; ustawa japońska: art. 13 ustawy japońskiej z 2006 r. o ogólnych regułach stosowania prawa [dalej: JapU]; ustawa koreańska: § 19 ustawy Republiki Koreańskiej z 2001 r. o prawie prywatnym międzynarodowym [dalej: RkorU], z zastrzeżeniem poddania praw rzeczowych na statkach powietrznych prawu państwa ich przynależności, natomiast na pojazdach szynowych — prawu państwa ich dopuszczenia do ruchu (§ 20) oraz stosowania do rzeczy w transporcie prawa państwa ich przeznaczenia (§ 22); ustawa chińska: w odniesieniu do nieruchomości (§ 36 ustawy chińskiej z 2010 r. o prawie prywatnym międzynarodowym [dalej: ChińskaU]), natomiast w odniesieniu do rzeczy ruchomych: o ile strony nie dokonały wyboru prawa innego państwa (§ 37). Odrębną regulację ustawa chińska wprowadza dla praw rzeczowych na rzeczach w transporcie, poddając je prawu wybranemu przez strony, natomiast w braku wyboru — prawu państwa ich przeznaczenia (§ 38); ustawa rumuńska: art. 49 kodeksu cywilnego rumuńskiego z 2011 r., z zastrzeżeniem jednak, że rzeczy w transporcie uznawać należy — w braku szczególnego przepisu albo odmiennego wyboru przez strony — za położone w państwie nadania (art. 53), a także z uwzględnieniem odrębnej regulacji prawa właściwego dla środków transportu, papierów wartościowych, praw własności intelektualnej; ustawa katarska: art. 25 i 26 kodeksu cywilnego Kataru z 2004 r. [dalej: KC Kataru]; ustawa turecka: art. 21 ust. 1 ustawy tureckiej z 2007 r. o prawie prywatnym międzynarodowym [dalej: TurU z 2007 r.], z zastrzeżeniem jednak, że do praw rzeczowych na rzeczach w transporcie stosować należy prawo państwa ich przeznaczenia.

²⁴ K. Przybyłowski, *Kodyfikacyjne zagadnienia polskiego prawa międzynarodowego prywatnego*, „Studia Cywilistyczne” 1964, T. 5, s. 26—27.

²⁵ W kwestii szczegółów przyjętego tam rozwiązania zob. J. Kosik, *Zagadnienia prawa rzeczowego...*, s. 18—23.

własność i inne prawa rzeczowe²⁶ podlegają prawu państwa, w którym znajduje się ich przedmiot, co oznacza właściwość każdorazowej *legis rei sitae*. Odmienne rozwiązanie przyjęto natomiast w odniesieniu do oceny zdarzeń prawnych pod kątem ich wpływu na nabycie, utratę lub zmianę treści albo pierwszeństwa praw rzeczowych. Zgodnie z art. 41 ust. 2 p.p.m. z 2011 r. o tym, czy określone zdarzenie skutkowało nabyciem, utratą lub zmianą treści albo pierwszeństwa prawa rzeczowego, decyduje prawo państwa, w którym znajdował się jego przedmiot w chwili, gdy zdarzenie to nastąpiło²⁷. Ujęty w ten sposób subokreślnik temporalny normy kolizyjnej pozwala w znacznym stopniu ograniczyć niedogodności towarzyszące zjawisku zmiany statutu. Sprawia, że w przypadku przemieszczenia rzeczy przez granicę państwową zdarzenie, które — według statutu dotychczasowego — wywołało skutki prawnorzeczowe, nie podlega ponownej ocenie pod tym kątem z punktu widzenia przepisów prawa obowiązujących w miejscu, do którego rzecz przeniesiono, a dokonane pod rządami dotychczasowego statutu nabycie (utrata, zmiana) prawa powinno być respektowane²⁸.

Zgodnie z tendencjami obserwowanymi współcześnie w prawie prywatnym międzynarodowym łącznik *legis rei sitae* został uznany przez twórców polskiej ustawy za nieprzydatny do wyznaczenia statutu rzeczowego wybranych kategorii dóbr wyróżniających się na tle innych pod względem podatności na przemieszczanie między terytoriami różnych państw. Są nimi statki powietrzne i wodne oraz pojazdy szynowe, jak również rzeczy w transporcie. Poddanie ich — zgodnie z regułą ogólną — właściwości

²⁶ Na podstawie art. 45 także posiadanie.

²⁷ Tak też np. art. 100 ust. 1 ustawy szwajcarskiej z 1987 r. o prawie prywatnym międzynarodowym [dalej: SzwajcU z 1987 r.]; § 37 ChińskaU (w braku wyboru prawa przez strony); art. 17 ust. 2 KC alg.; art. 26 KC Kataru; art. 87 § 1 BelgU.

²⁸ Tak na tle art. 24 § 2 ustawy z dnia 12 listopada 1965 r. — Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. nr 46, poz. 290 ze zm.) — K. Przybyłowski, *Kodyfikacyjne zagadnienia...*, s. 28; idem, *Nowe polskie prawo prywatne międzynarodowe*, „Państwo i Prawo” 1966, nr 1, s. 30; J. Kosik, *Zagadnienia prawa rzeczowego...*, s. 27; J. Górecki, *Prawa rzeczowe i posiadanie w projekcie...*, s. 10. Tak też w prawie niemieckim na tle art. 43 ust. 2 EGBGB — F. Kienle, *Internationales...*, s. 117; M.J. Lipsky, *Statutenwechsel im italienischen Sachenrecht — Auswirkungen auf den Im- und Export von Mobiliarsicherheiten*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2011, s. 90; A. Swienty, *Der Statutenwechsel im deutschen und englischen internationalen Sachenrecht unter besonderer Betrachtung der Kreditsicherungsrechte*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2011, s. 66; w prawie austriackim: H. Köhler, *Internationales...*, s. 112, a w związku z treścią § 31 IPRG — B. Verschraegen, *Internationales Privatrecht*, Manz Verlag, Wien, 2012, s. 165; na tle art. 100 ust. 1 SzwajcU z 1987 r. — P. Fisch, in: *Basler Kommentar, Internationales Privatrecht*, Hrsg. H. Honsell, A.K. Schnyder, N.P. Vogt, S.V. Berti, Helbing & Lichtenhahn, Basel, 2007, s. 653; K. Siehr, *Das Internationale Privatrecht der Schweiz*, Schulthess, Zürich, 2002, s. 192.

każdoczesnej *legis rei sitae* prowadziłoby do skutków trudnych do zaakceptowania z punktu widzenia potrzeb praktyki, choćby w aspekcie ustanowionych na nich zabezpieczeń rzeczowych. Dlatego też do tych pierwszych — stosownie do art. 42 — jako statut rzeczowy stosuje się prawo państwa ich rejestracji, a w jego braku — prawo państwa macierzystego portu, stacji lub innego podobnego miejsca. Z kolei w myśl art. 43 w odniesieniu do praw rzeczowych na *rei in transitu* stosować należy prawo państwa, z którego rzecz wysłano (*lex loci expeditionis*)²⁹, a gdy z okoliczności sprawy wynika, iż prawa te są związane ściślej z prawem innego państwa (np. miejsca przeznaczenia) — jego prawo³⁰.

Jeśli chodzi z kolei o prawo kolizyjne ukraińskie, to problematyka właściwości prawa dla stosunków prawnorzeczowych została uregulowana w rozdziale V UkrU. Jej art. 38 poddaje — identycznie jak art. 41 ust. 1 p.p.m. z 2011 r. — prawo własności i inne prawa rzeczowe, w odniesieniu zarówno do nieruchomości, jak i do rzeczy ruchomych, właściwości prawa państwa położenia ich przedmiotu, o ile inny przepis ustawy nie stanowi inaczej.

Podobnie jak w polskiej ustawie rozwiązano również kwestię prawa właściwego do oceny zdarzeń skutkujących powstaniem lub wygaśnięciem praw rzeczowych. Zgodnie z art. 39 ust. 1 UkrU stosować do nich należy prawo państwa położenia rzeczy z chwili wystąpienia zdarzenia stanowiącego źródło nabycia lub utraty danego prawa podmiotowego, o ile nic odmiennego nie wynika z ustawy lub umowy międzynarodowej, której stroną jest Ukraina. W związku z powyższym wyłączeniem zakresem wskazanej normy kolizyjnej nie należy obejmować formy czynności prawnych przynależnych do zakresu zastosowania statutu rzeczowego, a mających za przedmiot rzeczy ruchome. Prawo właściwe wyznacza bowiem w tym wypadku norma z art. 34 ust. 1 Umowy z 1993 r., poddająca formę czynności prawnej prawu właściwemu dla danej czynności, zadowalając się jednak zachowaniem wymagań odnośnie do formy wynikających z przepisów *legis loci acti*³¹.

²⁹ Warto zaznaczyć, że podczas prac nad projektem ustawy o p.p.m. z 1965 r. pojawiła się propozycja poddania rzeczy w transporcie właściwości prawa państwa przeznaczenia, z czego jednak ostatecznie zrezygnowano — K. Przybyłowski, *Kodyfikacyjne zagadnienia...*, s. 28.

³⁰ M. Pazdan, *Prawo...*, s. 263.

³¹ Jak trafnie zauważa J. Górecki, norma ta ma pierwszeństwo przed art. 31 ust. 3 UkrU, wyłączającym alternatywną właściwość *legis loci acti* w odniesieniu do formy kontraktów międzynarodowych zawieranych z udziałem strony będącej obywatelem Ukrainy lub ukraińską osobą prawną (art. 32 ust. 3 *in fine* UkrU) — J. Górecki, *Prawa rzeczowe...*, s. 32—33. Stoi jednak zarazem na przeszkodzie zastosowaniu bardziej liberalnego rozwiązania z art. 31 ust. 1 UkrU, zadowalającego się (w braku odmiennego postanowienia umowy) — gdy chodzi o formę umów zawieranych między stronami znajdującymi się

W odróżnieniu jednak od prawa polskiego art. 39 ust. 2 UkrU dopuszcza wybór prawa właściwego do oceny nabycia lub utraty własności i innych praw rzeczowych będących przedmiotem czynności prawnej, przy czym nie może on naruszać praw osób trzecich.

Ponadto reguła ogólna z art. 39 ust. 1 UkrU została dodatkowo doprecyzowana w odniesieniu do nabycia prawa własności przez zasiedzenie. Artykuł 39 ust. 3 UkrU każe w takim wypadku stosować prawo państwa, w którym znajdowała się rzecz w chwili upływu terminu zasiedzenia. Nie pozostawia tym samym wątpliwości odnośnie do sposobu rozumienia subokreślnika temporalnego normy kolizyjnej operującej kryterium *situs rei*, uznając w tym wypadku za miarodajny moment zamknięcia się stanu faktycznego ocenianego w kategoriach zdarzenia będącego źródłem nabycia prawa własności.

Inaczej niż w prawie polskim, odrębnie na tle ustawy ukraińskiej potraktowane zostały własność i inne prawa rzeczowe podlegające ujawnieniu w rejestrze publicznym. Zgodnie z art. 40 UkrU podlegają one prawu państwa rejestracji.

Rozwiązanie to — w zakresie, w jakim odnosi się do podlegających rejestracji statków powietrznych i wodnych oraz pojazdów szynowych — pokrywa się z przyjętym w art. 42 p.p.m. z 2011 r. W obu przypadkach zastosowanie znajdują przepisy *legis registrationis*. Inaczej natomiast przedstawia się sprawa w przypadku wskazanych kategorii środków transportu nieobjętych rejestracją. O ile według polskiej ustawy ich statutem rzeczowym będzie prawo państwa macierzystego portu, stacji lub innego podobnego miejsca, co pozwoli uniknąć komplikacji towarzyszących zmianie statutu, o tyle pod rządami ustawy ukraińskiej ich własność i inne prawa rzeczowe na nich, a także realizowane względem nich posiadanie, należy oceniać — zgodnie z zasadą ogólną — na podstawie prawa państwa ich położenia.

Podobnie jak w przypadku polskiej ustawy, także ustawodawca ukraiński zdecydował się wyodrębnić na płaszczyźnie kolizyjnej kategorię rzeczy w transporcie. Zgodnie z art. 41 UkrU podlegają one jako statutowi rzeczowemu *legi loci expeditionis*. Rozwiązanie to — zbieżne z przyjętym w prawie polskim — znajdzie jednak zastosowanie jedynie wówczas, gdy strony nie postanowiły inaczej. Oznacza to dopuszczenie w powyższym zakresie wyboru prawa, na co w tej kategorii spraw nie zezwala nasza ustawa.

W odróżnieniu od polskiego ustawodawcy prawodawca ukraiński zdecydował się uregulować odrębnie na płaszczyźnie kolizyjnej problematykę prawa właściwego dla ochrony prawa własności i innych praw rzeczowych.

w różnych państwach — dopełnieniem wymogów wynikających z przepisów prawa państwa siedziby lub położenia strony składającej ofertę.

Zgodnie z art. 42 ust. 1 UkrU w odniesieniu do rzeczy ruchomych została ona wyłączona poza zakres normy kolizyjnej ogólnie miarodajnej dla stosunków prawnorzeczowych i poddana — wedle wyboru podmiotu dochodzącego ochrony — właściwości prawa państwa położenia rzeczy albo *legis fori*. Z kolei w art. 42 ust. 3 UkrU przyjęto jednostronną normę kolizyjną poddającą właściwości prawa ukraińskiego ochronę własności i innych praw rzeczowych podlegających państwowej rejestracji w Ukrainie.

Na tle analizy i porównania przedstawionych powyżej rozwiązań staje się zatem jasne, że pomimo tożsamości zasadniczej metody wyznaczania statutu rzeczowego przyjętej w obu ustawach różnią się one od siebie znacząco w niektórych aspektach szczegółowych rozwiązań. W konsekwencji o zastosowaniu w konkretnym przypadku — odnoszącym się do własności, innych praw rzeczowych albo posiadania rzeczy ruchomych — prawa merytorycznego polskiego albo ukraińskiego może zadecydować to, w którym państwie rozstrzygany jest spór. Dotyczy to:

- prawa właściwego do oceny nabycia lub utraty własności i innych praw rzeczowych w następstwie czynności prawnej, które w świetle ustawy ukraińskiej może stać się przedmiotem wyboru dokonanego przez strony, na co nie zezwala ustawa polska;
- prawa właściwego do oceny własności i innych praw rzeczowych podlegających ujawnieniu w rejestrze publicznym, do których prawo ukraińskie każe stosować *legem registrationis*, podczas gdy ustawa polska rozwiązanie takie przyjmuje w odniesieniu do podlegających rejestracji statków powietrznych i wodnych oraz pojazdów szynowych;
- niezarejestrowanych statków powietrznych i wodnych oraz pojazdów szynowych, dla których statutem rzeczowym jest w świetle polskiej ustawy prawo państwa ich macierzystego portu, stacji lub innego podobnego miejsca, w odróżnieniu od ustawy ukraińskiej, poprzestającej w powyższym zakresie na ogólnej właściwości *legis rei sitae*;
- rzeczy w transporcie, w przypadku których ustawa ukraińska pozwala na wybór prawa będącego statutem rzeczowym, mający w tym wypadku pierwszeństwo przed tożsamą dla obu ustaw normą kolizyjną operującą łącznikiem obiektywnym odwołującym się do kryterium *loci expeditionis*;
- prawa właściwego dla ochrony własności i innych praw rzeczowych na rzeczach ruchomych, które to sprawy w świetle ustawy polskiej należą do zakresu zastosowania ogólnego statutu rzeczowego, podczas gdy ustawa ukraińska pozostawia podmiotowi dochodzącemu ochrony prawo wyboru między *lege rei sitae* albo *lege fori* z wyłączeniem ochrony własności i innych praw rzeczowych przedmiotów objętych obowiązkiem państwowej rejestracji w Ukrainie, podlegającej właściwości prawa ukraińskiego.

W zakresie, w jakim obie ustawy przy wyznaczeniu statutu rzeczowego rzeczy ruchomych odwołują się do odmiennych kryteriów, polski sąd w procesie poszukiwania prawa właściwego powinien wziąć również pod uwagę ewentualność odesłania zwrotnego ze strony prawa ukraińskiego (art. 5 ust. 1 p.p.m. z 2011 r.). Jak się wydaje, ze względu na treść art. 42 ust. 3 UkrU, odesłanie takie należałoby uwzględnić także, gdy chodzi o prawo właściwe dla ochrony własności i innych praw rzeczowych przedmiotów objętych obowiązkiem państwowej rejestracji na terenie naszego kraju. Aspekt ten będzie natomiast pozbawiony znaczenia z perspektywy sądu ukraińskiego, a to z uwagi na węższy zakres dopuszczalności odesłania zwrotnego w ustawie ukraińskiej, nieobejmujący spraw ze stosunków prawnorzeczowych i posiadania (art. 9 UkrU).

W odniesieniu do kryterium miejsca położenia rzeczy, do którego w charakterze łącznika odwołuje się ustawa zarówno polska, jak i ukraińska, w nauce p.p.m. zwraca się niejednokrotnie uwagę na problem właściwego sposobu jego rozumienia. Powstaje mianowicie pytanie, czy chodzi tu o czysto faktyczne miejsce położenia danego przedmiotu w znaczeniu przestrzennym, bez względu na czas jego trwania oraz zgodność z wolą osoby uprawnionej, a także jakikolwiek związek między rzeczą a danym miejscem (*situs naturalis*)³², czy może raczej należy dążyć do wypracowania normatywnego sposobu jego rozumienia, opierającego się na fikcji położenia rzeczy w państwie, z którym jest ona najściślej powiązana, bez względu na to, czy w chwili miarodajnej dla dokonywania oceny rzecz ta faktycznie się tam znajduje (*situs civilis*)³³. Mimo że obie ustawy kwestii tej wyraźnie nie rozstrzygają, w braku szczególnej normy kolizyjnej modyfikującej kryterium przestrzenne podniesione do rangi łącznika (np. poprzez odwołanie się do miejsca rejestracji, miejsca wysyłki, macierzystego portu, stacji lub innego podobnego miejsca) kierować się należy tym pierwszym sposobem rozumienia³⁴.

³² J. Górecki, *Prawa rzeczowe...*, s. 41. Na tle prawa polskiego niejednokrotnie podawano jednak w wątpliwość słuszność bezwzględnego trzymania się *situs naturalis* niezależnie od okoliczności i kategorii rzeczy — zob. K. Przybyłowski, *Prawo prywatne międzynarodowe. Część ogólna*, nakł. Księgarni Gubrynowicza i Syna, Lwów, 1935, s. 130—131; W. Ludwiczak, *Międzynarodowe prawo...*, s. 83. Na problemy towarzyszące zastosowaniu tak rozumianego łącznika w odniesieniu do niektórych kategorii dóbr (papiery wartościowe) zwraca uwagę, w kontekście założeń rekodyfikacji ukraińskiego prawa prywatnego międzynarodowego — O. Vygovsky, *Regulation of New Private International Law Institutions in the Updated Civil Law Codification of Ukraine*, „Legal Journal (Ukrainian)” 2020, vol. 6, s. 85.

³³ Odnośnie do obu koncepcji zob. W. Ludwiczak, *Międzynarodowe prawo...*, s. 83; J. Górecki, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2018, s. 381.

³⁴ J. Górecki, w: *Komentarz...*, 2018, s. 381.

W odróżnieniu od niektórych regulacji kolizyjnoprawnych na świecie zarówno ustawa polska, jak i ustawa ukraińska nie określają zakresu zastosowania prawa wskazanego za ich pośrednictwem w charakterze statutu rzeczowego. Artykuł 41 ust. 2 p.p.m. z 2011 r. oraz art. 39 UkrU czy art. 38 ust. 2 UkrU pozwalają jedynie zorientować się co do jego wybranych elementów, tj. nabycie i utrata własności, jak również nabycie i utrata oraz zmiana treści lub pierwszeństwa innych praw rzeczowych³⁵, a w przypadku ustawy ukraińskiej — także klasyfikacja rzeczy. Pomimo to w nauce prawa zdaje się zasadniczo panować zgodność co do zakresu spraw podlegających właściwości statutu rzeczowego. Do najistotniejszych z nich zaliczyć należy:

- status prawny poszczególnych kategorii dóbr (ich uznanie za rzeczy bądź dobra innego rodzaju, kwalifikacja jako nieruchomości bądź rzeczy ruchome), w tym także ich części, jak również możliwość występowania ich w obrocie w roli przedmiotu praw rzeczowych i posiadania³⁶;
- katalog praw rzeczowych, ich treść, w tym wynikające z nich uprawnienia i obowiązki oraz istnienie bądź brak powiązania z innymi prawami podmiotowymi, ich wykonywanie oraz ochronę (z zastrzeżeniem szczególnej normy kolizyjnej poświęconej aspektowi ochrony praw rzeczowych w ustawie ukraińskiej)³⁷;
- powstanie, zmianę, przeniesienie i wygaśnięcie praw rzeczowych³⁸ w drodze zarówno czynności prawnej (w takim wypadku prawu temu podlega także sama czynność prawna wywołująca skutki prawnorzeczowe)³⁹ — przy czym należy przypomnieć, że w odróżnieniu od ustawy polskiej ustawa ukraińska dopuszcza w powyższym zakresie wybór prawa — jak i zdarzeń innego rodzaju (zasiedzenie, przemilczenie, znalezienie, przetworzenie, połączenie, pomieszczenie, nabycie od osoby nieuprawnionej, zawłaszczenie), w tym moment wystąpienia takiego skutku, przesłanki niezbędne do jego wywołania oraz wykluczające jego wystąpienie, jednak z wyłączeniem samego tytułu nabycia (np. w postaci umowy obligacyjnej), a także nabycia w warunkach

³⁵ J. Górecki, w: *System...*, T. 20B, s. 966; idem, *Prawa rzeczowe...*, s. 36.

³⁶ A. Junker, *Internationales Privatrecht*, C.H. Beck, München, 1998, s. 404; N. Rozenhalova, K. Drlickova, *Czech Privat International Law*, Masaryk University, Brno, 2015, s. 180; M. Wolff, *Internationales...*, s. 105.

³⁷ H. Stoll, *Internationales Privatrecht*, Bd. 1, Lfg. 5, *Internationales Sachenrecht*, Berlin, 1976, s. 80; G. Kegel, in: G. Kegel, K. Schurig, *Internationales Privatrecht*, C.H. Beck, München, 2000, s. 663; E.B. Crawford, J.M. Carruthers, *International...*, s. 508—509; M. Wolff, *Internationales...*, s. 108—109.

³⁸ M. Wolff, *Internationales...*, s. 109; A.Ch. Ritterhoff, *Parteiautonomie...*, s. 66.

³⁹ Jednak z wyłączeniem oceny zdolności stron do ich dokonania oraz formy, do których — jako tzw. kwestii wycinkowych — stosować należy prawo wskazane za pośrednictwem odrębnej, miarodajnej dla nich, normy kolizyjnej *forum*.

sukcesji uniwersalnej w związku z wystąpieniem zdarzeń ujętych w zakresach odrębnych norm kolizyjnych, tj. dziedziczenie, podział majątku wspólnego małżonków i inne, które — patrząc na sprawę z perspektywy polskiej ustawy — oceniać należy na podstawie przepisów prawa właściwego, zgodnie z naturą danego zdarzenia;

- reżim prawny rzeczy niczych;
- domniemania prawne dotyczące własności⁴⁰;
- wymóg i materialnoprawne skutki ujawnienia praw rzeczowych w rejestrach publicznych;
- źródła, charakter prawny, reżim oraz zniesienie współwłasności, jak również ewentualnej wspólności innych praw rzeczowych⁴¹.

3. Zmiana statutu

Przy wszystkich wspomnianych wcześniej zaletach poddania stosunków prawnorzeczowych i posiadania rzeczy ruchomych właściwości *legis rei sitae* odwołanie się do tego łącznika posiada istotną wadę w postaci podatności wyznaczonego w ten sposób statutu rzeczowego na zmiany. Pojęcie zmiany statutu używa się w prawie prywatnym międzynarodowym na określenie zjawiska polegającego na dojściu kolejno do głosu, w charakterze prawa właściwego dla danej sytuacji życiowej, norm merytorycznych przynależących do różnych systemów prawnych. Na skutek zmiany jurysdykcji krajowej, zmiany norm kolizyjnych *forum*, zmiany przynależności państwowej danego terytorium, najczęściej jednak zmiany odnoszącej się do elementu podlegającego ocenie stosunku, odpowiadającego kryterium podniesionemu do rangi łącznika miarodajnej normy kolizyjnej, miejsce

⁴⁰ G. Kegel, in: G. Kegel, K. Schurig, *Internationales...*, s. 663; A.Ch. Ritterhoff, *Parteiautonomie...*, s. 66.

⁴¹ W kwestii szczegółowego zakresu zastosowania statutu rzeczowego zob. zwłaszcza: J. Kosik, *Zagadnienia prawa rzeczowego...*, s. 32—33; E. Drozd, *Nabycie i utrata praw rzeczowych...*, s. 5—16; G. Kegel, in: G. Kegel, K. Schurig, *Internationales...*, s. 663—664; H. Stoll, *Zur gesetzlichen Regelungen des internationalen Sachenrechts in Art. 43—46 EGBGB*, „Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts” 2000, s. 259—269; J. Górecki, w: *System...*, T. 20B, s. 966—975; idem, *Prawa rzeczowe...*, s. 37—40; M. Pazdan, *Prawo...*, s. 267—269; Ch. Wendehorst, in: *Kommentar...*, 2015, s. 211; B. Verschraegen, *Internationales...*, s. 165—167.

prawa, któremu dotychczas podlegał dany stan faktyczny, zajmują normy merytoryczne innego państwa⁴².

Zważywszy na cechującą rzeczy ruchome łatwość ich przemieszczania między terytoriami różnych państw, nietrudno zorientować się, że wykorzystanie w charakterze łącznika normy kolizyjnej służącej wyznaczeniu statutu rzeczowego kryterium *situs rei* spowoduje, że każdorazowa zmiana państwa położenia danego przedmiotu będzie skutkowałą zmianą ustalonego w ten sposób prawa właściwego. Dojście kolejno do głosu, w charakterze *legis causae*, norm merytorycznych należących do różnych systemów prawnych rodzi tymczasem pytanie, które z nich w konkretnym przypadku zastosować, zwłaszcza gdy z ocenianym stosunkiem wiążą one różne skutki prawne. Problem dotyczy przede wszystkim znaczenia skutków zdarzeń prawnych i stanów faktycznych ukształtowanych pod rządami dawnego statutu z punktu widzenia prawa znajdującego zastosowanie w następstwie zaistniałej zmiany. Szczególnego znaczenia nabiera on właśnie w obszarze spraw podlegających właściwości statutu rzeczowego. Dość zauważyć, że poszczególne systemy prawne znacząco różnią się od siebie w tak zasadniczych kwestiach jak katalog podmiotowych praw rzeczowych, zdarzenia prawne będące źródłem ich nabycia, przesłanki takiego nabycia w następstwie zarówno czynności prawnej, jak i zdarzeń innego rodzaju (np. zasiedzenie czy dopuszczalność oraz przesłanki nabycia własności od osoby nieuprawnionej do rozporządzenia rzeczą).

Różnice takie w obszarze prawa rzeczowego zachodzą także między regulacją merytorycznego prawa cywilnego polskiego oraz ukraińskiego. Wystarczy zwrócić uwagę na odmienne podejście do przesłanek oraz momentu nabycia własności rzeczy w drodze czynności prawnej (art. 155 § 1 k.c. oraz art. 334 k.c.Ukr.)⁴³, w tym długości terminu zasiedzenia (art. 174 § 1 k.c. a art. 344 ust. 1 i 4 k.c.Ukr.)⁴⁴, przesłanek nabycia w dobrej wierze prawa własności od osoby nieuprawnionej (art. 169 k.c. a art. 330

⁴² Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęte zostało szerokie rozumienie pojęcia zmiany statutu — por. Ł. Żarnowiec, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2018, s. 60.

⁴³ W odróżnieniu od prawa polskiego, stojącego na stanowisku konsensualności umów przenoszących własność rzeczy oznaczonych co do tożsamości, ustawa ukraińska uzależnia nabycie własności rzeczy będącej przedmiotem umowy od jej przekazania nabywcy, nie czyniąc rozróżnienia na rzeczy oznaczone co do tożsamości oraz rzeczy oznaczone tylko co do gatunku. Pojęcie przekazania zostało zdefiniowane w art. 344 ust. 2 k.c.Ukr. poprzez wskazanie jego sposobów.

⁴⁴ W odróżnieniu od prawa polskiego ustawa ukraińska uzależnia zasiedzenie rzeczy ruchomych od dobrej wiary posiadacza jedynie w chwili objęcia przez niego rzeczy w posiadanie, choć równocześnie wymaga do nabycia własności upływu pięcioletniego terminu (art. 344 ust. 1 k.c.Ukr.), a w przypadku środków transportu uzależnia je dodatkowo od konstytutywnego orzeczenia sądu (art. 344 ust. 4 k.c.Ukr.).

w zw. z art. 388 k.c.Ukr.)⁴⁵ czy też odmiennych katalogów ograniczonych praw rzeczowych⁴⁶. Nietrudno w tej sytuacji zorientować się, że zastąpienie w charakterze statutu rzeczowego rzeczy ruchomej, z chwilą jej przemieszczenia przez granicę państwową, prawa polskiego prawem ukraińskim albo odwrotnie pociągnie za sobą konieczność wypowiedzenia się nie tylko odnośnie do utrzymania w mocy skutków zdarzeń prawnych zaistniałych pod rządami dawnego prawa, lecz także w kwestii oceny skutków stanów faktycznych, które zapoczątkowane pod rządami dotychczasowego statutu, nie zdążyły ulec zamknięciu przed jego zmianą. Problem ten oczywiście będzie miał ograniczone znaczenie w tych przypadkach, w których sposób ujęcia łącznika miarodajnej normy kolizyjnej powoduje, że statut rzeczowy jest mniej podatny na zmiany, a w każdym razie nie powoduje ich sama zmiana miejsca położenia rzeczy. Z rozwiązaniem takim mamy do czynienia w przypadku regulacji dotyczącej środków transportu ujętej w art. 42 p.p.m. z 2011 r., rzeczy podlegających wpisowi do publicznego rejestru przyjętej w art. 40 UkrU czy — w odniesieniu do prawa właściwego dla ochrony własności i innych praw rzeczowych podlegających państwowej rejestracji w Ukrainie — w art. 42 ust. 3 UkrU, a także rzeczy w transporcie (art. 43 p.p.m. z 2011 r. oraz art. 41 UkrU), z tym że w ostatnim ze wskazanych przypadków zmiana statutu następuje z chwilą przybycia transportowanych rzeczy do miejsca przeznaczenia⁴⁷. Inaczej przedstawia się jednak sprawa w odniesieniu do pozostałych kategorii rzeczy, w przypadku których przemieszczenie z terytorium jednego państwa na terytorium drugiego powoduje automatycznie zmianę statutu rzeczowego.

W tym kontekście kluczową rolę odgrywają, w przypadku polskiej ustawy, art. 41 ust. 2 p.p.m. z 2011 r., a w przypadku ustawy ukraińskiej, będący jego funkcjonalnym odpowiednikiem, art. 39 ust. 1 UkrU.

⁴⁵ Jeżeli rzecz zostanie zbyta przez osobę nieuprawnioną nabywcy działającemu w dobrej wierze, ten ostatni nabywa własność rzeczy, chyba że właściciel może domagać się jej zwrotu (art. 344 ust. 1 k.c.Ukr.), co w świetle art. 388 k.c.Ukr. może nastąpić jedynie, gdy rzecz: 1) została nabyta nieodpłatnie; 2) została utracona przez właściciela lub przez osobę, której właściciel przekazał ją w posiadanie; 3) została skradziona właścicielowi lub osobie, której właściciel przekazał ją w posiadanie; 4) wyszła spod władztwa właściciela lub osoby, której właściciel przekazał ją w posiadanie, w inny sposób wbrew ich woli. Jednakże żądanie zwrotu od nabywcy działającego w dobrej wierze nie jest dopuszczalne, jeżeli rzecz została sprzedana w trybie przewidzianym dla wykonania orzeczeń sądowych lub w drodze licytacji elektronicznej zgodnie z procedurą ustanowioną dla prywatyzacji mienia państwowego i komunalnego.

⁴⁶ Art. 395 ust. 1 k.c.Ukr. wśród praw rzeczowych na rzeczy cudzej wymienia: prawo posiadania, prawo korzystania (serwitut), emfiteuzę i prawo zabudowy.

⁴⁷ U. Ernst, *Das polnische IPR-Gesetz von 2011. Mitgliedstaatliche Rekodifikation in Zeiten supranationaler Kompetenzwahrnehmung*, „RabelsZ” 2012, Bd. 76, s. 625.

Poddają on ocenę skutków zdarzeń prawnych stanowiących podstawę nabycia oraz utraty własności, a także nabycia i utraty (również zmiany treści lub pierwszeństwa) innych praw rzeczowych, prawu państwa, w którym znajdował się wówczas ich przedmiot. Przy tak ujętej normie kolizyjnej zdarzenie, które — zgodnie z przepisami dotychczasowego statutu — wywołało skutki prawnorzeczowe, nie podlega już ponownej ocenie na podstawie przepisów prawa obowiązującego w państwie, do którego rzecz przemieszczono⁴⁸. W rezultacie dokonane pod rządami dotychczasowego statutu nabycie (utrata, zmiana) prawa podmiotowego powinno być respektowane, nawet jeśli na podstawie przepisów nowej *legis rei sitae* ocena danego stanu faktycznego przedstawiałaby się odmiennie⁴⁹. Przykładowo więc, jeśli w czasie, gdy dana rzecz ruchoma znajdowała się w Polsce, ziściły się wszystkie przesłanki jej zasiedzenia (które pod rządami polskiego prawa skutkuje, niezależnie od kategorii rzeczy, nabyciem własności *ipso iure*), przewiezienie rzeczy na terytorium Ukrainy nie uzasadnia powtórznego badania, czy do takiego nabycia doszło na podstawie art. 344 k.c.Ukr., tj. przy uwzględnieniu dłuższego, pięcioletniego terminu zasiedzenia obowiązującego w prawie ukraińskim, a w przypadku środków transportu — także wymogu istnienia stwierdzającego takie nabycie orzeczenia sądu⁵⁰.

Podobnie przedstawia się sprawa nabycia własności na podstawie czynności prawnej. Jeśli według przepisów prawa polskiego, właściwego ze względu na miejsce położenia rzeczy w chwili dokonania czynności, nabywca stał się jej właścicielem poprzez sam fakt zawarcia umowy zobowiązującej (art. 155 § 1 k.c.), jego prawo własności nie może być kwestionowane z tej jedynie przyczyny, iż przed objęciem przez niego władztwa nad rzeczą znalazła się ona w Ukrainie, zmieniając w ten sposób statut rzeczowy na system prawny, który nabycie własności wiąże co do zasady z przeniesieniem posiadania (art. 334 k.c.Ukr.)⁵¹. Reguła ta ma jednak także swą drugą stronę. Jeżeli w świetle przepisów dotychczo-

⁴⁸ J. Górecki, *Prawa rzeczowe...*, s. 41, 43.

⁴⁹ Por. w prawie niemieckim na tle analogicznej normy z art. 43 ust. 2 EGBGB — F. Kienle, *Internationales...*, s. 117; M.J. Lipsky, *Statutenwechsel...*, s. 90; A. Swienty, *Der Statutenwechsel...*, s. 66; w prawie austriackim: H. Köhler, *Internationales...*, s. 112, a w związku z treścią § 31 AustrU — B. Verschraegen, *Internationales...*, s. 165; na tle art. 100 ust. 1 SzwajcU z 1987 r. — P. Fisch, *Kommentar...*, 2007, s. 653; K. Siehr, *Das Internationale...*, s. 192.

⁵⁰ L. Raape, *Internationales Privatrecht*, Verlag Franz Vahlen GmbH, Berlin—Frankfurt am Main, 1961, s. 100.

⁵¹ Por. SN, uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów z 30.03.1992, III CZP 17/92, OSNC 1992, z. 11, poz. 186. Tak też M. Keller, K. Siehr, *Allgemeine Lehren des internationalen Privatrechts*, Schulthess, Zürich, 1986, s. 410; K. Siehr, *Das Internationale...*, s. 192.

wego statutu (w tym wypadku: prawa ukraińskiego) zamknięty pod jego rządami stan faktyczny w postaci nabycia rzeczy od osoby nieuprawnionej w świetle art. 330 w zw. z art. 388 k.c.Ukr. nie doprowadził do uzyskania prawa własności z uwagi na nieodpłatny charakter czynności prawnej, to po przewiezieniu rzeczy na terytorium Polski niedopuszczalna byłaby jego ponowna ocena na podstawie bardziej liberalnego w tym względzie art. 169 k.c.⁵² Podobnie jeśli w braku wymaganego prawem ukraińskim przeniesienia władztwa nad rzeczą zawarta między stronami umowa obligacyjna nie spowodowała przejścia własności ze zbywcy na nabywcę, do skutku takiego nie doprowadzi samo przemieszczenie rzeczy na terytorium Polski, pomimo że w świetle art. 155 § 1 k.c. nabycie własności rzeczy oznaczonej co do tożsamości odbywa się tutaj *solo consensu*⁵³. Jak się wydaje, do wystąpienia takiego skutku niezbędne będzie w takim wypadku ponowne zawarcie, już pod rządami nowego statutu rzeczowego, jakim jest prawo polskie, konsensualnej umowy o przeniesienie własności⁵⁴. Niekoniecznie jednak składające się na taką umowę oświadczenia woli stron muszą zostać złożone w sposób wyraźny. Zgodnie z obowiązującym w ramach nowego statutu rzeczowego art. 60 k.c. ich istnienie może zostać wyinterpretowane z całokształtu sposobu postępowania stron⁵⁵.

Pamiętać należy jednak, że norma z art. 41 ust. 2 p.p.m. z 2011 r. czy art. 39 ust. 1 UkrU odnosi się wyłącznie do oceny poszczególnych zdarzeń prawnych pod kątem wywołania przez nie skutków prawnorzeczowych, nie daje natomiast podstaw do petryfikacji właściwości statutu rzeczowego w odniesieniu do nabytych pod jego rządami praw podmiotowych. Zatem nawet tam, gdzie poddawany ocenie stan faktyczny zamknął się w granicach czasowych dawnego prawa, nowy statut zachowuje w swoim przedziale czasowym pełną suwerenność, jeśli chodzi o ocenę treści oraz sposobu wykonywania nabytych uprzednio praw⁵⁶, a nawet decyzję o utrzymaniu ich w mocy⁵⁷.

Źródłem szczególnych trudności jest sytuacja, w której prawo podmiotowe nabyte skutecznie pod rządami dawnego prawa nie ma swojego dokładnego odpowiednika w przepisach nowego statutu. W odniesieniu

⁵² A. Swienty, *Der Statutenwechsel...*, s. 66. Odmiennie jednak, bezpodstawnie — M. Keller, K. Siehr, *Allgemeine Lehren...*, s. 412; U. Drobning, *Die Gemeinschaftsrechtliche "Regelung" des Eigentumsvorbehalts*, in: *Festschrift für Andreas Heldrich zum 70. Geburtstag*, C.H. Beck, München, 2005, s. 569.

⁵³ M.J. Lipsky, *Statutenwechsel...*, s. 91.

⁵⁴ J. Górecki, *Prawa rzeczowe...*, s. 43—44.

⁵⁵ M. Pazdan, *Prawo...*, s. 271. Por. jednak F. Vischer, *Internationales...*, s. 656, którego zdaniem w takim wypadku wystarczy utrzymanie między stronami konsensu w czasie przemieszczenia rzeczy przez granicę.

⁵⁶ H. Stoll, *Internationales...*, s. 159.

⁵⁷ F. Vischer, *Internationales...*, s. 656.

do takich przypadków można zaobserwować tendencję do podejmowania działań pozwalających na utrzymanie w mocy istniejących praw rzeczowych. Służy temu znana prawu prywatnemu międzynarodowemu instytucja dostosowania, przybierająca w tym wypadku postać transpozycji⁵⁸ bądź transformacji⁵⁹ praw podmiotowych. Polega ona na wkomponowaniu prawa rzeczowego nabytego pod rządami dawnego statutu w ramy nowej *legis causae*, co wymaga odnalezienia w przepisach nowego statutu odpowiednika ocenianego prawa podmiotowego i zastosowania właściwego mu reżimu prawnego⁶⁰. Oczywiście nie zawsze zabieg taki będzie możliwy. Nie musi to jednak automatycznie skutkować wygaśnięciem danego prawa podmiotowego. Należy przychylić się do koncepcji jego spoczywania do czasu ponownej zmiany statutu na znajdujący dany typ prawa podmiotowego⁶¹.

W przypadku zdarzeń cywilnoprawnych rozciągniętych w czasie (np. zasiedzenie) zdecydowanie trudniej przedstawia się ocena tzw. stanów faktycznych otwartych (*offene Tatbestände*). Chodzi tutaj o sytuacje, w których do transgranicznego przemieszczenia rzeczy oraz związanej z tym zmiany statutu doszło przed ziszczeniem się wszystkich przesłanek koniecznych do wystąpienia skutku prawnego. Jednakże również i tutaj, w przypadku ustawy zarówno polskiej, jak i ukraińskiej, satysfakcjonujących rozwiązań dostarczają obowiązujące normy kolizyjne, a mianowicie art. 41 ust. 2 p.p.m. z 2011 r. oraz art. 39 UkrU. Ze sposobu, w jaki został ujęty w ich treści subokreślnik temporalny łącznika, wynika nakaz stosowania prawa państwa położenia rzeczy z chwili wyczerpania się (zamknięcia) wszystkich elementów danego stanu faktycznego stanowiącego zdarzenie prawne rozpatrywane pod kątem wywołanych przez nie skutków prawnorzeczowych⁶². W ustawie ukraińskiej w odniesieniu do zasiedzenia podkreślono to dodatkowo w art. 39 ust. 3 UkrU⁶³. Zatem

⁵⁸ F. Kienle, *Internationales...*, s. 118; P. Fisch, *Kommentar...*, 2007, s. 653.

⁵⁹ B. Verschraegen, *Internationales...*, s. 166; J. Górecki, *Prawa rzeczowe...*, s. 42.

⁶⁰ F. Vischer, *Internationales...*, s. 657; M. Pazdan, *Prawo...*, s. 269—270; P. Fisch, *Kommentar...*, 2007, s. 654.

⁶¹ F. Kienle, *Internationales...*, s. 119; B. Verschraegen, *Internationales...*, s. 166; M.J. Lipsky, *Statutenwechsel...*, s. 90; J. Górecki, *Prawa rzeczowe...*, s. 42—43. Odmienne jednak: na rzecz wygaśnięcia prawa w tego rodzaju przypadkach, powołując się na argument bezpieczeństwa obrotu — G. Kegel, in: G. Kegel, K. Schurig, *Internationales...*, s. 667.

⁶² J. Górecki, *Prawa rzeczowe...*, s. 43.

⁶³ Podobnie: art. 53 WłosaU; § 33 ust. 1 AustrU; art. 13 ust. 2 JapU; § 19 ust. 2 RKorU; art. 21 ust. 3 TurU z 2007. Por. też na tle prawa niemieckiego: K. Neumeyer, *Internationales...*, s. 24; BGH, wyrok z 10.06.2009, VIII ZR 108/07, dostępny na stronie: <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&nr=48498&pos=0&anz=1> [Dostęp: 30.12.2023 r.].

w przypadku zmiany statutu rzeczowego przed upływem terminu zasiedzenia o przesłankach jego dopuszczalności — w tym: znaczeniu dobrej wiary, momencie miarodajnym dla jej oceny, długości terminu zasiedzenia, ocenie jego biegu czy zdarzeniach skutkujących jego zawieszeniem albo przerwaniem — należy rozstrzygać, od chwili zaistniałej zmiany, na podstawie przepisów nowego statutu. On też zadecyduje o znaczeniu okoliczności (np. upływu czasu) zaistniałych pod rządami prawa dotychczas właściwego, a także wpływie na nabycie prawa podmiotowego obowiązujących tam zakazów i ograniczeń⁶⁴.

Polska ustawa nie zawiera w tej kwestii wyraźnego rozstrzygnięcia⁶⁵, dlatego też pod jej rządami wskazuje się na konieczność posiłkowania się w tym aspekcie normami intertemporalnymi miarodajnymi dla danego rodzaju zdarzenia cywilnoprawnego⁶⁶. Metoda ta będzie miała istotne znaczenie np. przy ocenie zasiedzenia rzeczy ruchomej przewiezionej podczas biegu terminu zasiedzenia z terytorium ukraińskiego do Polski, gdzie do nabycia prawa własności w tym trybie wystarczy upływ trzech lat nieprzerwanego, samoistnego posiadania w dobrej wierze, co jest okresem o dwa lata krótszym niż wymagany przez prawo ukraińskie. Przeniesienie w takim wypadku na płaszczyznę kolizyjnoprawną rozwiązania znanego z art. XLI § 2 PWKC oznaczałoby, że w związku z krótszym terminem zasiedzenia obowiązującym w przepisach prawa polskiego jego bieg należy liczyć co do zasady na nowo od momentu zmiany statutu rzeczowego, czyli przemieszczenia rzeczy na terytorium naszego kraju. Jeżeli jednak zasiedzenie rozpoczęte pod rządami dotychczasowego statutu przy uwzględnieniu pięcioletniego terminu przewidzianego prawem ukraińskim nastąpiłoby wcześniej, za miarodajny dla nabycia własności należy uznać upływ tego właśnie terminu. Sięgnięcie po regułę uzupełniającą, pozwalającą skorzystać z biegu terminu zasiedzenia, jaki nastąpił przed zmianą miejsca położenia rzeczy, będzie dopuszczalne jednak wyłącznie pod warunkiem, że mający wówczas miejsce stan posiadania wypełniał przesłanki decydujące o dopuszczalności zasiedzenia w świetle prawa

⁶⁴ M. Keller, K. Siehr, *Allgemeine Lehren...*, s. 413; M. Pazdan, *Prawo...*, s. 271; G. Kegel, *Internationales Privatrecht*, C.H. Beck, München, 1971, s. 285; H. Stoll, *Internationales...*, s. 158; F. Kienle, *Internationales...*, s. 116; K. Siehr, *Internationales...*, s. 44; B. Verschraegen, *Internationales...*, s. 166; Kwestię tę wyraźnie uregulowano np. w art. 43 ust. 3 EGBGB — por. G. Hohloch, in: *Erman. Handkommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Bd. II, 13. Ausg., Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2011, s. 6812—6813; Ch. Wendehorst, in: *Münchener Kommentar...*, 2015, s. 225—226; art. 102 ust. 1 SzwajcU z 1987 r.

⁶⁵ Krytycznie w kwestii braku wprowadzenia do polskiej ustawy rozwiązania będącego odpowiednikiem art. 43 ust. 3 EGBGB czy art. 102 ust. 1 SzwajcU z 1987 r. — U. Ernst, *Das polnische...*, s. 626.

⁶⁶ M. Pazdan, *Prawo...*, s. 271.

polskiego jako *legis causae*. Dotyczy to zwłaszcza dobrej wiary samoistnego posiadacza, która w świetle art. 174 § 1 k.c., inaczej niż w prawie ukraińskim, musi występować przez cały czas biegu terminu zasiedzenia, a nie jedynie w chwili objęcia rzeczy w posiadanie przez niewłaściciela. Zatem przewiezienie rzeczy ruchomej z terytorium Ukrainy do Polski po upływie trzyletniego okresu posiadania, którego cechy kwalifikują je jako stan prowadzący do zasiedzenia z punktu widzenia art. 174 § 1 k.c., nie spowoduje automatycznie nabycia przez posiadacza prawa własności, pomimo że termin ten byłby wystarczający w prawie polskim. Do nabycia takiego konieczna będzie — już pod rządami prawa polskiego jako nowego statutu rzeczowego — kontynuacja posiadania przez czas niezbędny do upływu pięcioletniego terminu przewidzianego przepisami prawa uprzednio właściwego.

Trzeba przy tym podkreślić, że ze względu na sposób ujęcia przesłanek zasiedzenia w art. 174 § 1 k.c., a konkretnie wymóg dobrej wiary samoistnego posiadacza utrzymującej się przez cały wymagany do zasiedzenia czas posiadania, nie istnieje w tej kategorii przypadków ryzyko obejścia prawa poprzez celowe przemieszczenie rzeczy ruchomej przez jej posiadacza na terytorium Polski w zamiarze skorzystania z obowiązującego tu, krótszego terminu zasiedzenia. Istniejąca po stronie posiadacza świadomość, że wykonywane przez niego władztwo nad rzeczą nie znajduje oparcia w przysługującym mu prawie własności, automatycznie wyłącza jego dobrą wiarę, uniemożliwiając tym samym nabycie własności rzeczy ruchomej przez zasiedzenie na podstawie przepisów polskiego prawa.

4. Wnioski końcowe

Poczynione powyżej rozważania skłaniają do postawienia pytania o ocenę aktualnie istniejącego rozwiązania polegającego na rezygnacji — inaczej niż w przypadku nieruchomości — z unormowania w umowie o pomocy prawnej z 1993 r. problematyki właściwości prawa dla stosunków prawnorzeczowych i posiadania w odniesieniu do rzeczy ruchomych. Pomimo że taki kształt regulacji jest charakterystyczny także dla innych podpisanych przez Polskę umów bilateralnych o pomocy prawnej, szczególna intensywność relacji polsko-ukraińskich zwłaszcza w obliczu obserwowanych w ostatnich latach zjawisk migracyjnych, obejmująca nie tylko wymianę towarową, lecz także wzmożony ruch osobowy — co przekłada się na potencjalną częstotliwość występowania konfliktów na tle

własności i innych praw rzeczowych oraz posiadania rzeczy ruchomych — stanowi w tym wypadku asumpt do indywidualnego spojrzenia. Przepracowana analiza porównawcza miarodajnych dla stosunków prawnorzeczowych krajowych norm kolizyjnych polskich i ukraińskich wykazała, że mimo podobieństwa zasadniczych metod wyznaczania statutu rzeczowego rzeczy ruchomych niektóre spośród szczegółowych rozwiązań przyjętych w obu ustawach różnią się od siebie. W przypadkach, których dotyczą wskazane różnice, odwołanie się celem ustalenia prawa właściwego do norm kolizyjnych polskich i ukraińskich może prowadzić do odmiennych wyników, skutkując zastosowaniem jako *legis causae* norm merytorycznych należących do innego systemu prawnego, co z kolei może przekładać się na odmienną zapadających na ich podstawie rozstrzygnięć. W powiązaniu ze sposobem ukształtowania jurysdykcji krajowej sądów w sprawach dotyczących rzeczy ruchomych⁶⁷ — dającym podmiotowi inicjującemu postępowanie sądowe, inaczej niż w przypadku nieruchomości, pewien zakres swobody decyzyjnej odnośnie do państwa rozpatrywania sprawy — taki stan rzeczy rodzi ryzyko wystąpienia zjawiska *forum shopping*, co bez wątpienia nie służy celom deklarowanym w preambule do umowy z 1993 r. Sytuacji tej pozwoliłoby zapobiec uzupełnienie jej regulacji o jednolite normy kolizyjne prawa prywatnego międzynarodowego miarodajne dla stosunków prawnorzeczowych i posiadania rzeczy ruchomych.

Daleko idące podobieństwo rozwiązań obowiązujących w powyższym zakresie w krajowym prawie prywatnym międzynarodowym obu państw pozwala przypuszczać, że osiągnięcie porozumienia odnośnie do ich ostatecznego kształtu nie powinno nastroczać poważniejszych problemów. Nie wydaje się przy tym, by poza wyjątkami dotyczącymi szczególnych kategorii rzeczy (wybrane rodzaje pojazdów) — co do których należałoby rozważyć przyjęcie właściwości *legis loci registrationis*, a w jej braku prawa państwa macierzystego portu, stacji lub innego podobnego miejsca czy rzeczy w transporcie, dla których najbardziej miarodajna wydaje się (zgodnie zresztą z rozwiązaniem znanym obu ustawom krajowym) właściwość *legis loci expeditionis* (z zastrzeżeniem jej uzupełnienia o regulę najściślejszego związku) — należało przy ich tworzeniu dążyć do wyeliminowania za wszelką cenę zjawiska zmiany statutu rzeczowego. Wypracowane na tle obecnie obowiązujących krajowych norm kolizyjnych metody postępowania w tego rodzaju przypadkach, wsparte sposobem ukształtowania subokreślnika temporalnego łącznika w treści art. 41 ust. 2 p.p.m. z 2011 r. oraz art. 39 ust. 1 i 3 UkrU, dobrze spełniają swoją funkcję i mogą być z powodzeniem przeniesione na płaszczyznę regulacji konwencyjnej.

⁶⁷ J. Górecki, *Prawa rzeczowe...*, s. 33.

Bibliografia

- Akkermans B., *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*, Intersentia, Cambridge, 2008.
- Carruthers J.M., *The Transfer of Property in the Conflict of Laws*, Oxford University Press, Oxford, 2005.
- Crawford E.B., Carruthers J.M., *International Private Law in Scotland*, W. Green, Edinburgh, 2006.
- Dikovska I., *Laws Applicable to Succession Relations under Ukrainian Private International Law: Current State and Perspectives*, „Journal for Legal & Social Studies in South East Europe” 2018, vol. 7.
- Drobning U., *Die Gemeinschaftsrechtliche “Regelung” des Eigentumsvorbehalts*, in: *Festschrift für Andreas Heldrich zum 70. Geburtstag*, C.H. Beck, München, 2005.
- Drozd E., *Nabycie i utrata praw rzeczowych na rzeczy ruchomej w prawie prywatnym międzynarodowym. (Wpływ zmiany miejsca położenia rzeczy na właściwość prawa)*, nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 1977.
- Ernst U., *Das polnische IPR-Gesetz von 2011. Mitgliedstaatliche Rekodifikation in Zeiten supranationaler Kompetenzwahrnehmung*, „RabelsZ” 2012, Bd. 76.
- Fabian J., *Miejsce położenia ruchomości w prawie prywatnym międzynarodowym*, w: *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Kazimierza Przybyłowskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków, 1964.
- Fawcett J.J., Carruthers J.M., North P., Cheshire, North & Fawcett *Private International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2008.
- Firsching K., *Einführung in das internationale Privatrecht einschließlich der Grundzüge des internationalen Verfahrensrechts*, C.H. Beck, München, 1974.
- Górecki J., *Prawa rzeczowe i posiadanie w projekcie ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego”, vol. VII, A.D. MMIX.
- Górecki J., *Prawa rzeczowe przysługujące obywatelom Ukrainy na tle obowiązujących w Polsce norm kolizyjnych*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2023, T. 32.
- von Hein J. (Hrsg.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Bd. 11, C.H. Beck, München, 2015.
- Hohloch G., in: *Erman. Handkommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Bd. II, 13. Ausg., Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2011.
- Honsell H., Schnyder A.K., Vogt N.P., Berti, S.V. (Hrsg.), *Basler Kommentar, Internationales Privatrecht*, Helbing & Lichtenhahn, Basel, 2007.
- Junker A., *Internationales Privatrecht*, C.H. Beck, München, 1998.
- Kegel G., *Internationales Privatrecht*, C.H. Beck, München, 1971.
- Kegel G., Schurig K., *Internationales Privatrecht*, C.H. Beck, München, 2000.

- Keller M., Siehr K., *Allgemeine Lehren des internationalen Privatrechts*, Schulthess, Zürich, 1986.
- Kienle F., *Internationales Privatrecht*, Verlag Franz Vahlen, München, 2010.
- Köhler H., *Internationales Privatrecht*, Springer Verlag, Wien—New York, 1996.
- Kosik J., *Zagadnienia prawa rzeczowego w prawie prywatnym międzynarodowym z 1965 r.*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Wrocław, 1976.
- Koziol H., Welser R., *Grundriß des bürgerlichen Rechts*, Bd. II, *Sachenrecht, Familienrecht, Erbrecht*, Manz, Wien, 1976.
- Lipiec S., *Polish-Ukrainian Legal Services: A Sociological and Legal Study*, „Access to Justice in Eastern Europe” 2021, vol. 4.
- Lipsky M.J., *Statutenwechsel im italienischen Sachenrecht — Auswirkungen auf den Im- und Export von Mobiliarsicherheiten*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2011.
- Ludwiczak W., *Międzynarodowe prawo prywatne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1961.
- Neumeyer K., *Internationales Privatrecht*, Springer, Berlin, 1923.
- Pazdan M., *Prawo prywatne międzynarodowe*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017.
- Pazdan M. (red.), *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa, 2018.
- Pazdan M. (red.), *System Prawa Prywatnego*, T. 20B, *Prawo prywatne międzynarodowe*, C.H. Beck, Warszawa, 2015.
- Przybyłowski K., *Kodyfikacyjne zagadnienia polskiego prawa międzynarodowego prywatnego*, „Studia Cywilistyczne” 1964, T. 5.
- Przybyłowski K., *Nowe polskie prawo prywatne międzynarodowe*, „Państwo i Prawo” 1966, nr 1.
- Przybyłowski K., *Prawo prywatne międzynarodowe. Część ogólna*, nakł. Księgarnii Gubrynowicza i Syna, Lwów, 1935.
- Raape L., *Internationales Privatrecht*, Verlag Franz Vahlen GmbH, Berlin—Frankfurt am Main, 1961.
- Ritterhoff A.Ch., *Parteiautonomie im internationalen Sachenrecht: Entwicklung eines Vorschlags insbesondere für das deutsche Kollisionsrecht unter vergleichender Berücksichtigung des englischen Kollisionsrechts*, Duncker & Humblot, Berlin, 1999.
- Rozehnalova N., Drlickova K., *Czech Privat International Law*, Masaryk University, Brno, 2015.
- Samtleben J., *Neukodifikation des Internationalen Privatrechts in Argentinien*, „Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts” 2016, Bd. 36, Heft 3.
- Siehr K., *Das Internationale Privatrecht der Schweiz*, Schulthess, Zürich, 2002.
- Siehr K., *Internationales Privatrecht*, C.F. Müller, Heidelberg, 2001.
- Stoll H., *Internationales Privatrecht*, Bd. 1, Lfg. 5, *Internationales Sachenrecht*, Berlin, 1976.
- Stoll H., *Zur gesetzlichen Regelungen des internationalen Sachenrechts in Art. 43—46 EGBGB*, „Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts” 2000.

- Swienty A., *Der Statutenwechsel im deutschen und englischen internationalen Sachenrecht unter besonderer Betrachtung der Kreditsicherungsrechte*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2011.
- Verschraegen B., *Internationales Privatrecht*, Manz Verlag, Wien, 2012.
- Vischer F., *Internationales Privatrecht*, Helbing & Lichtenhahn, Basel—Stuttgart, 1971.
- Vygovsky O., *Regulation of New Private International Law Institutions in the Updated Civil Law Codification of Ukraine*, „Legal Journal (Ukrainian)” 2020, vol. 6.
- Wolff M., *Internationales Privatrecht*, Springer, Berlin, 1933.